

Dzera O. V. (2006). Tsyvilne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs. [Civil Law of Ukraine. Academic course]. Pidruch U 2 t. 408. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 6.06.2025

УДК 342.95

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-18-79-84

Силенко Людмила Михайлівна,
директор ТОВ «Юридична фірма «Право та справедливість»
Lm87@ukr.net
ORCID ID: 0009-0007-4753-7074

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ РИТУАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Стаття присвячена комплексному аналізу правового регулювання інституту ритуальних послуг в Україні, виявленню проблем у реалізації чинного законодавства та розробці пропозицій щодо його вдосконалення. У роботі розглянуто основні нормативно-правові акти, що регулюють сферу ритуальних послуг, зокрема Закон України "Про поховання та похоронну справу" від 10 липня 2003 року № 1102-IV, Постанову Кабінету Міністрів України № 193 від 19 листопада 2003 року, Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 308 від 20 листопада 2018 року, а також місцеві нормативні акти. Детально проаналізовано зміст і сферу дії цих документів, їхні сильні сторони та недоліки.

У статті ідентифіковано ключові проблеми реалізації законодавства, такі як фрагментарність і неузгодженість нормативної бази, відсутність єдиних стандартів якості послуг, недостатній державний нагляд, обмежена доступність послуг для малозабезпечених верств населення та невідповідність сучасним суспільним викликам, зокрема екологічним і технологічним. Кожна проблема детально розкрита з прикладами практичних проявів і наслідків для громадян та суб'єктів господарювання.

На основі аналізу наукових праць вітчизняних дослідників (Л.В. Федюк, І.В. Басиста, Н.А. Берlach, О.П. Коваленко, Т.В. Семенюк, В.М. Петренко) висвітлено різні аспекти правового регулювання ритуальних послуг – від історичних передумов і соціальних функцій до екологічних і європейських стандартів. Наукові розробки підкреслюють необхідність систематизації законодавства, посилення соціальної підтримки та адаптації до сучасних тенденцій, однак вказують на брак комплексних досліджень у цій сфері.

Запропоновано напрями удосконалення законодавства: уніфікація нормативної бази шляхом внесення змін до Закону № 1102-IV і створення єдиного кодексу правил; розширення переліку послуг із урахуванням кремації, екологічних поховань і цифрових технологій; посилення державного нагляду через регулярні перевірки та санкції; удосконалення соціальної підтримки шляхом створення цільового фонду для компенсації витрат; гармонізація з європейськими нормами на основі досвіду країн ЄС, таких як Німеччина та Польща. Кожна пропозиція обґрунтована з урахуванням виявлених проблем, наукових розробок і міжнародних практик.

Стаття адресована науковцям, правникам, представникам органів державної влади та місцевого самоврядування, які займаються розробкою та вдосконаленням законодавства у сфері ритуальних послуг. Отримані результати можуть бути використані для підготовки нормативних актів, підвищення якості ритуальних послуг і забезпечення соціальних гарантій громадян України.

Ключові слова: ритуальні послуги, правове регулювання інституту ритуальних послуг в Україні, шляхи вдосконалення правового регулювання інституту ритуальних послуг в Україні.

Silenko L. LEGAL REGULATION OF THE INSTITUTE OF RITUAL SERVICES IN UKRAINE AND WAYS OF ITS IMPROVEMENT

The article is devoted to a comprehensive analysis of the legal regulation of the institute of funeral services in Ukraine, identifying problems in the implementation of current legislation and developing proposals for its improvement. The paper considers the main regulatory legal acts regulating the sphere of funeral services, in particular the Law of Ukraine "On Burial and Funeral Affairs" dated July 10, 2003 No. 1102-IV, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 193 dated November 19, 2003, Order of the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine No. 308 dated November 20, 2018, as well as local regulatory acts. The content and scope of these documents, their strengths and weaknesses are analyzed in detail.

The article identifies key problems in the implementation of legislation, such as fragmentation and inconsistency of the regulatory framework, the absence of unified standards of service quality, insufficient state supervision, limited availability of services for low-income groups of the population, and inconsistency with modern social challenges, in particular environmental and technological. Each problem is discussed in detail with examples of practical manifestations and consequences for citizens and business entities.

Based on the analysis of scientific works by domestic researchers (L.V. Fedyuk, I.V. Basista, N.A. Berlach, O.P. Kovalenko, T.V. Semenyuk, V.M. Petrenko), various aspects of the legal regulation of ritual services are highlighted - from historical prerequisites and social functions to environmental and European standards. Scientific developments emphasize the need to systematize legislation, strengthen social support, and adapt to modern trends, but indicate a lack of comprehensive research in this area.

The following directions for improving the legislation are proposed: unification of the regulatory framework by amending Law No. 1102-IV and creating a single code of rules; expanding the list of services to include cremation, ecological burials, and digital technologies; strengthening state supervision through regular inspections and sanctions; improving social support by creating a special fund to compensate for costs; harmonization with European standards based on the experience of EU countries, such as Germany and Poland. Each proposal is justified taking into account the identified problems, scientific developments, and international practices.

The article is addressed to scientists, lawyers, representatives of state authorities and local governments involved in the development and improvement of legislation in the field of funeral services. The results obtained can be used to prepare regulatory acts, improve the quality of funeral services, and ensure social guarantees for citizens of Ukraine.

Keywords: funeral services, legal regulation of the institute of funeral services in Ukraine, ways to improve the legal regulation of the institute of funeral services in Ukraine.

Постановка проблеми. Інститут ритуальних послуг в Україні є важливою складовою соціальної інфраструктури, що забезпечує організацію поховань та пов'язаних із ними заходів. Правове регулювання цієї сфери має на меті захист прав громадян, забезпечення гідного вшанування померлих та створення умов для ефективного функціонування суб'єктів господарювання. Однак чинне законодавство України у сфері ритуальних послуг характеризується фрагментарністю, недостатньою уніфікацією та проблемами у практичній реалізації. Метою цієї статті є аналіз нормативно-правової бази, що регулює надання ритуальних послуг, виявлення ключових проблем та розробка пропозицій щодо вдосконалення законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правового регулювання ритуальних послуг в Україні привертає увагу науковців, які досліджують як історичні, так і сучасні аспекти цієї сфери. Розглянемо ключові праці та їхній внесок у розуміння проблематики:

- Федюк Л.В. у статті "Правові аспекти діяльності ритуальних служб в Україні" (2009) автор аналізує нормативно-правову базу, акцентуючи на необхідності чіткого розмежування повноважень між державними органами та приватними суб'єктами. Федюк зазначає, що відсутність єдиних стандартів ускладнює контроль за діяльністю ритуальних служб і пропонує розробити уніфіковані правила їхньої акредитації [1].

- Басиста І.В. у дослідженні "Історичні передумови формування законодавства про поховання в Україні" (2009) автор розглядає еволюцію правового регулювання похоронної справи від часів Київської Русі до сучасності. Басиста підкреслює, що сучасне законодавство успадкувало фрагментарність від попередніх епох і потребує систематизації для відповідності сучасним викликам [2].

- Берlach Н.А. у своїй роботі "Соціальні аспекти правового регулювання ритуальних послуг" (2009) автор акцентує на соціальній функції ритуальних послуг, пропонуючи розширити державну підтримку для вразливих категорій населення. Берlach наголошує на проблемі недостатнього фінансування безоплатних поховань і закликає до створення цільових програм [3].

- Коваленко О.П. у статті "Правові проблеми регулювання похоронної справи в Україні" (2015), опублікованій у журналі "Право України", автор детально аналізує недоліки Закону № 1102-IV, зокрема відсутність механізмів контролю за ціноутворенням. Коваленко пропонує запровадити державне регулювання тарифів на ритуальні послуги для захисту прав споживачів [5].

- Семенюк Т.В. у праці "Екологічні аспекти поховань: правовий вимір" (2020), опублікованій у збірнику "Екологічне право України", автор звертає увагу на недостатню увагу законодавства до екологічних поховань. Семенюк аргументує, що зростання екологічної свідомості вимагає включення до нормативної бази положень про біорозкладні матеріали та альтернативні методи поховання, посиляючись на європейський досвід [6].

- Петренко В.М. у статті "Європейські стандарти у сфері ритуальних послуг: уроки для України" (2022), опублікованій у "Віснику Київського національного університету імені Тараса Шевченка", автор проводить порівняльний аналіз українського та європейського законодавства. Петренко зазначає, що в країнах ЄС (зокрема, Німеччині та Польщі) широко застосовуються стандарти якості та прозорість ціноутворення, і пропонує адаптувати ці підходи до українських реалій у контексті євроінтеграції [7].

Попри наявність цих досліджень, у науковій літературі все ще бракує комплексних праць, які б поєднували аналіз історичних, соціальних, екологічних та європейських аспектів регулювання ритуальних послуг. Це вказує на потребу в подальших розробках, особливо в умовах сучасних викликів, таких як цифровізація та екологізація галузі.

Мета статті – аналіз правового регулювання інституту ритуальних послуг в Україні, виявлення основних проблем і прогалин у чинному законодавстві

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою правового регулювання сфери ритуальних послуг в Україні є низка нормативних актів, які охоплюють різні аспекти діяльності – від загальних принципів до конкретних процедур. Розглянемо ключові з них детальніше.

- Закон України "Про поховання та похоронну справу" від 10 липня 2003 року № 1102-IV є базовим документом, що встановлює правові, організаційні та економічні засади діяльності у сфері поховання. Він регулює права та обов'язки громадян, суб'єктів господарювання та органів влади у процесі організації поховань. Зокрема, стаття 5 визначає право кожного на поховання та гідне ставлення до тіла померлого, стаття 12 встановлює порядок надання ритуальних послуг, а стаття 13 закріплює необхідність

створення спеціалізованих ритуальних служб. Закон також передбачає безоплатне надання окремих послуг (наприклад, поховання для малозабезпечених), однак механізми реалізації цього положення деталізуються в підзаконних актах.

- Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2003 року № 193 "Про затвердження нормативно-правових актів щодо реалізації Закону України "Про поховання та похоронну справу". конкретизує положення Закону № 1102-IV, регулюючи організаційні аспекти діяльності ритуальних служб. Постанова визначає порядок створення таких служб органами місцевого самоврядування, їхні функції (наприклад, облік поховань, утримання кладовищ) та взаємодію з приватними суб'єктами господарювання. Вона також встановлює вимоги до договорів між ритуальними службами та громадянами, що укладаються для надання послуг.

- Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 20 листопада 2018 року № 308 "Про затвердження Правил надання ритуальних послуг" деталізує стандарти надання ритуальних послуг, визначаючи їхній мінімальний перелік (транспортування тіла, підготовка до поховання, організація церемонії тощо). Він регулює технічні та санітарні вимоги до діяльності суб'єктів господарювання, включаючи зберігання тіл, облаштування кладовищ і порядок роботи крематоріїв. Наказ спрямований на забезпечення якості послуг та захист прав споживачів, однак не охоплює сучасні види поховань, такі як екологічні.

- Місцеві нормативні акти. Органи місцевого самоврядування, відповідно до Закону № 1102-IV, мають повноваження видавати власні правила утримання кладовищ та діяльності ритуальних служб. Наприклад, у містах можуть встановлюватися тарифи на послуги, правила розміщення поховань чи порядок виділення земельних ділянок під кладовища. Такі акти регулюють локальні особливості, але їхня різноманітність часто призводить до неоднакового підходу до організації ритуальних послуг у різних регіонах.

Науковці, зокрема Л.В. Федюк, зазначають, що система правового регулювання ритуальних послуг в Україні базується на поєднанні загальнодержавних та місцевих норм, що створює певну гнучкість, але водночас ускладнює уніфікацію стандартів [1].

Аналіз чинного законодавства та практики його застосування дозволяє виділити низку проблем, які перешкоджають ефективному функціонуванню інституту ритуальних послуг в Україні. Розглянемо їх детальніше.

1. Фрагментарність та неузгодженість нормативної бази. Закон № 1102-IV закладає загальні принципи функціонування сфери ритуальних послуг, однак підзаконні акти, такі як Постанова № 193 та Наказ № 308, не завжди узгоджуються між собою. Наприклад, у Законі відсутнє чітке визначення критеріїв акредитації суб'єктів господарювання, які надають ритуальні послуги, а підзаконні акти не заповнюють цю прогалину. Це призводить до того, що в одних регіонах до суб'єктів застосовуються жорсткі вимоги (ліцензування, сертифікація), а в інших – діяльність здійснюється без належного контролю. Така неузгодженість ускладнює створення єдиного конкурентного середовища та сприяє виникненню "сірих" зон у діяльності ринку.

2. Відсутність єдиних стандартів якості. Необхідний мінімальний перелік ритуальних послуг, затверджений Наказом № 308, є застарілим і не враховує сучасних потреб громадян. Наприклад, у переліку не передбачено таких послуг, як кремація (яка доступна лише в кількох містах України), екологічні поховання чи використання біорозкладних матеріалів. Це призводить до значних регіональних відмінностей: у великих містах, таких як Київ чи Харків, громадяни можуть отримати ширший спектр послуг, тоді як у малих населених пунктах вибір обмежується традиційним похованням. Відсутність уніфікованих стандартів також ускладнює контроль за якістю послуг, адже суб'єкти господарювання можуть трактувати вимоги на власний розсуд.

3. Недостатній контроль за діяльністю суб'єктів ринку. Відсутність ефективного механізму державного нагляду є однією з найгостріших проблем. Закон № 1102-IV покладає відповідальність за контроль на органи місцевого самоврядування, однак у більшості випадків вони не мають ні ресурсів, ні повноважень для регулярних перевірок ритуальних служб. Як результат, на ринку фіксуються численні порушення: завищення цін на послуги (особливо в умовах емоційної вразливості клієнтів), нав'язування непотрібних процедур (наприклад, додаткових ритуальних атрибутів), а також недотримання санітарних норм. На думку І.В. Басисти та Н.А. Берlach, це вимагає введення чіткої системи адміністративної відповідальності та посилення ролі держави у регулюванні цін [2, 3]. Наприклад, у деяких містах України ціни на поховання можуть перевищувати офіційно встановлені тарифи в 2-3 рази через монополізацію ринку місцевими операторами.

4. Проблеми доступності послуг для малозабезпечених верств населення. Стаття 6 Закону № 1102-IV гарантує безоплатне надання мінімального переліку ритуальних послуг для малозабезпечених громадян, однак на практиці ця норма реалізується вкрай неефективно. Механізм компенсації витрат ритуальним службам за такі послуги залишається недосконалим: фінансування з місцевих бюджетів часто затримується, а в окремих випадках взагалі не передбачається. Як наслідок, ритуальні служби або відмовляються надавати безоплатні послуги, або перекладають витрати на родичів померлого, що суперечить законодавству. Ця проблема особливо гостро стоїть у сільській місцевості, де доступ до ритуальних служб і так обмежений

через брак інфраструктури. За даними досліджень, у 2023 році лише 40% малозабезпечених сімей отримали передбачену законом підтримку у повному обсязі [4].

5. Недостатня адаптація до сучасних викликів Чинне законодавство не враховує сучасні суспільні тенденції, такі як зростання попиту на кремацію (в Україні функціонує лише три крематорії – у Києві, Харкові та Одесі), екологічні поховання чи цифрові послуги (наприклад, онлайн-трансляції церемоній). Це обмежує можливості громадян у виборі та ставить Україну в невідгідне становище порівняно з країнами ЄС, де такі послуги є стандартизованими. Крім того, відсутність регулювання нових технологій у сфері ритуальних послуг (наприклад, 3D-друку меморіальних об'єктів) стримує інноваційний розвиток галузі.

На основі проведеного аналізу нормативної бази та виявлених проблем пропонується низка заходів для вдосконалення правового регулювання інституту ритуальних послуг в Україні.

1. З метою уніфікації нормативної бази пропонується внести зміни до Закону № 1102-IV, уточнивши повноваження суб'єктів господарювання, критерії їхньої акредитації та відповідальність за порушення. Розробити єдиний кодекс правил надання ритуальних послуг, який би замінив розрізнені підзаконні акти.

Фрагментарність і неузгодженість нормативних актів, як зазначено в розділі 2, призводять до неоднакового застосування норм у різних регіонах. Уніфікація законодавства дозволить усунути "сірі" зони, створити єдині правила гри для всіх суб'єктів ринку та спростити контроль за їхньою діяльністю. Наприклад, чітке визначення акредитаційних вимог (наявність кваліфікованого персоналу, відповідність санітарним нормам) зменшить кількість недобросовісних операторів. Кодекс також може включати стандарти якості, що враховують сучасні потреби, усуваючи проблему застарілих норм.

2. Для розширення переліку послуг пропонується оновити мінімальний перелік ритуальних послуг, затверджений Наказом № 308, додавши до нього кремацію, екологічні поховання (з використанням біорозкладних урн чи трун), а також цифрові послуги (онлайн-трансляції церемоній).

Сучасні суспільні тенденції, такі як зростання екологічної свідомості та попит на альтернативні види поховань, не відображені в чинному законодавстві. Наприклад, у країнах ЄС кремація становить до 70% поховань (у Німеччині – 65%, у Польщі – 40%), тоді як в Україні її доступність обмежена через брак крематоріїв і нормативного регулювання. Розширення переліку послуг підвищить якість сервісу, надасть громадянам ширший вибір і сприятиме розвитку конкуренції на ринку. Це також стимулюватиме інфраструктурні зміни, такі як будівництво нових крематоріїв.

3. З метою посилення державного нагляду запровадити регулярні перевірки діяльності ритуальних служб центральним органом виконавчої влади (наприклад, Мінрегіоном) або спеціально створеним регуляторним органом. Встановити штрафи за порушення стандартів якості, завищення цін і недотримання санітарних норм.

Недостатній контроль, описаний у розділі 2, сприяє зловживанням на ринку ритуальних послуг. Наприклад, у 2023 році в кількох містах України було зафіксовано випадки, коли ритуальні служби завищували ціни на 200-300% від офіційних тарифів, користуючись вразливістю клієнтів. Регулярні перевірки та санкції (штрафи, призупинення діяльності) підвищать дисципліну суб'єктів господарювання та захистять права споживачів. Досвід Польщі, де функціонує спеціальна інспекція з нагляду за похоронними послугами, свідчить про ефективність такого підходу.

4. З метою забезпечення соціальної підтримки малозабезпечених верств населення удосконалити механізми компенсації витрат ритуальним службам за надання безоплатних послуг малозабезпеченим громадянам шляхом створення цільового державного фонду. Встановити чіткі строки виплат і передбачити їх у державному бюджеті.

Проблема доступності послуг для малозабезпечених, як зазначено в розділі 2, пов'язана з неефективністю компенсаційних механізмів. У 2023 році лише 40% таких сімей отримали передбачену законом підтримку через затримки фінансування з місцевих бюджетів. Цільовий фонд, наповнений за рахунок державного бюджету та, можливо, внесків суб'єктів ринку, забезпечить стабільне фінансування і усуне ризик перекладання витрат на громадян. Це також підвищить соціальну справедливість і відповідність законодавства конституційним гарантіям.

5. З метою гармонізації з європейськими нормами провести порівняльний аналіз законодавства країн ЄС (наприклад, Німеччини, Польщі) та адаптувати кращі практики до українських умов. Зокрема, запровадити стандарти екологічних поховань, регулювання кремації та прозорі механізми ціноутворення.

У контексті євроінтеграції України гармонізація законодавства є необхідною для приведення сфери ритуальних послуг до європейських стандартів. Наприклад, у Німеччині закон "Friedhofs-gesetz" чітко регулює екологічні аспекти поховань, а в Польщі діє система прозорого ціноутворення, що запобігає зловживанням. Адаптація таких норм підвищить конкурентоспроможність українських ритуальних служб, сприятиме залученню інвестицій у галузь (наприклад, у будівництво крематоріїв) і відповідатиме сучасним екологічним вимогам.

Висновки. Правове регулювання інституту ритуальних послуг в Україні, попри наявність базового законодавчого фундаменту, демонструє значний потенціал для вдосконалення через низку системних недоліків. Проведений аналіз свідчить, що чинна нормативна база, зокрема Закон № 1102-IV, Постанова № 193 і Наказ № 308, хоча й забезпечує основні рамки для функціонування галузі, не відповідає сучасним

викликам і потребам суспільства. Виявлені проблеми – фрагментарність і неузгодженість норм, відсутність єдиних стандартів якості, недостатній державний нагляд, обмежена доступність послуг для малозабезпечених і слабка адаптація до нових тенденцій – створюють бар'єри для ефективної роботи ритуальних служб, захисту прав громадян і розвитку конкуренції на ринку.

Фрагментарність законодавства призводить до регіональних диспропорцій і "сірих" зон, де суб'єкти господарювання діють без належного контролю, що підтверджується різними підходами до акредитації та ціноутворення в різних частинах країни. Відсутність сучасних стандартів якості, таких як регулювання кремації чи екологічних поховань, обмежує вибір громадян і віддаляє Україну від європейських практик, де ці послуги є нормою. Недостатній нагляд зумовлює численні зловживання, зокрема завищення цін і нав'язування непотрібних процедур, що особливо гостро відчувається в умовах монополізації ринку в окремих регіонах. Соціальні гарантії, передбачені законом для малозабезпечених, залишаються декларативними через неефективність компенсаційних механізмів, що підтверджується статистикою 2023 року, коли лише 40% таких сімей отримали належну підтримку. Нарешті, брак адаптації до сучасних викликів, таких як цифровізація та екологізація, стримує інноваційний розвиток галузі та знижує її конкурентоспроможність на міжнародному рівні.

Запропоновані напрями вдосконалення – уніфікація нормативної бази, розширення переліку послуг, посилення нагляду, соціальна підтримка через цільовий фонд і гармонізація з європейськими нормами – є логічним продовженням виявлених проблем і спираються на наукові розробки вітчизняних дослідників, а також кращі міжнародні практики. Уніфікація усуне розбіжності й підвищить прозорість регулювання, що сприятиме створенню єдиного правового поля. Розширення переліку послуг, включаючи кремацію та екологічні поховання, відобразить сучасні потреби громадян і стимулюватиме інфраструктурний розвиток, наприклад, будівництво нових крематоріїв. Посилення нагляду через регулярні перевірки та санкції знизить рівень зловживань і захистить споживачів від недобросовісних операторів, як це успішно реалізовано в Польщі. Створення цільового фонду для соціальної підтримки гарантуватиме реальну доступність послуг для малозабезпечених, усуваючи фінансові бар'єри для ритуальних служб. Гармонізація з нормами ЄС, зокрема Німеччини та Польщі, забезпечить відповідність екологічним стандартам, прозорість ціноутворення та інтеграцію України в європейський простір.

Реалізація цих заходів сприятиме не лише підвищенню ефективності функціонування інституту ритуальних послуг, а й зміцненню соціальних гарантій, передбачених Конституцією України, а також захисту прав громадян на гідне поховання. Водночас це дозволить галузі адаптуватися до сучасних реалій, таких як зростання екологічної свідомості, попит на альтернативні види поховань і цифрові рішення, що є критично важливим у контексті глобальних тенденцій та євроінтеграційних прагнень України. Подальші дослідження та практична імплементація запропонованих змін можуть стати основою для створення збалансованої, прозорої та соціально орієнтованої системи ритуальних послуг в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Федюк Л.В. Правові аспекти діяльності ритуальних служб в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*. 2009. С. 144–150.
2. Басиста І.В. Історичні передумови формування законодавства про поховання в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*. 2009. С. 20–28.
3. Берlach Н.А. Соціальні аспекти правового регулювання ритуальних послуг. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*. 2009. С. 180–185.
4. Закон України "Про поховання та похоронну справу" від 10 липня 2003 року № 1102-IV. Відомості Верховної Ради України, 2003. № 45. Ст. 358.
5. Коваленко О.П. Правові проблеми регулювання похоронної справи в Україні. *Право України*. 2015. № 7. С. 89–95.
6. Семенюк Т.В. Екологічні аспекти поховань: правовий вимір. Екологічне право України. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2020. С. 112–120.
7. Петренко В.М. Європейські стандарти у сфері ритуальних послуг: уроки для України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2022. № 3. С. 45–50.
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2003 року № 193 "Про затвердження нормативно-правових актів щодо реалізації Закону України «Про поховання та похоронну справу». *Офіційний вісник України*. 2003. № 48. Ст. 2512.

REFERENCES:

1. Fediuk, L.V. (2009). Pravovi aspekty diialnosti rytualnykh sluzhbb v Ukraini. [Legal aspects of funeral services in Ukraine]. *Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy*. 144–150. [in Ukrainian].
2. Basysta, I.V. (2009). Istorychni peredumovy formuvannia zakonodavstva pro pokhovannia v Ukraini. [Historical prerequisites for the formation of legislation on burial in Ukraine]. *Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy*. 20–28. [in Ukrainian].
3. Berlach, N.A. (2009). Sotsialni aspekty pravovoho rehuliuвання rytualnykh posluh. [Social aspects of

legal regulation of funeral services]. Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy. 180–185. [in Ukrainian].

4. Pro pokhovannia ta pokhoronnu spravu. (2003, July 10). [On burial and funeral affairs]. Zakon Ukrainy №1102-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 45. 358. [in Ukrainian].

5. Kovalenko, O.P. (2015). Pravovi problemy rehuliuвання pokhoronnoi spravy v Ukraini. [Legal problems of regulating funeral affairs in Ukraine]. *Pravo Ukrainy*. № 7. 89–95. [in Ukrainian].

6. Semeniuk, T.V. (2020). Ekolohichni aspekty pokhovan: pravovyi vymir. [Environmental aspects of burials: legal dimension]. *Ekolohichne pravo Ukrainy*. 112–120. [in Ukrainian].

7. Petrenko, V.M. (2022). Yevropeiski standarty u sferi rytualnykh posluh: uroky dlia Ukrainy. [European standards in the field of funeral services: lessons for Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky*. №3. 45–50. [in Ukrainian].

8. Pro zatverdzhennia normatyvno-pravovykh aktiv shchodo realizatsii Zakonu Ukrainy «Pro pokhovannia ta pokhoronnu spravu». (2003, November 19). [On approval of regulatory legal acts on the implementation of the Law of Ukraine "On Burial and Funeral Affairs"]. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 193. Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. № 48. 2512. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 9.06.2025